

UPPSALA
UNIVERSITET

Institutionen för arkeologi
och antik historia

Spjutets plats i kultur och tro
En undersökning av dekorerade spjut i Birkas kammargravar

Simon Barregren

Kandidatuppsats 15 hp i Arkeologi
VT 2017
Handledare: Charlotte Hedenstierna-Jonson
Campus Uppsala

Abstract

The Viking Age town Birka has since long been a central part of archaeological studies and excavations in Sweden. It has brought much light and information about the people living there from the late 8th century to the late 10th century. The purpose of this thesis is to explore the decorated spears found in a selected number of Birka's chamber graves to see if any visual traces of religious expressions are present. The spears and their context will then be put into contrast with the clear patterns of the worship of Odin in Birka's Garrison area and religious studies from pre-Christian Scandinavia. This is done in the hopes of shedding some light on the spear's relevance in the Viking Age's culture and religious contexts.

Keywords: Birka, Spears, Decorations, Chamber graves, pre-Christian

Tack

Jag vill tacka min handledare Charlotte Hedenstierna-Jonson för hennes insats och vägledning under uppsatsens gång. Min kära familj och nära vänner som alltid finns där oavsett vad, tackas också stort.

Innehåll

1	Inledning.....	1
1.1	Syfte.....	1
1.2	Hypotes.....	1
1.3	Frågeställningar	2
1.4	Metod.....	2
1.5	Källmaterial	2
2	Tidigare forskning	4
2.1	Birkas Garnison och gravar	4
2.2	Birkas krigare	5
2.3	Dekorerede vapen i Birka	5
3	Vikingatidens religion och krigarkultur	7
3.1	Oden och spjutet	7
3.2	Valhall och Einhärjar	8
3.3	Vikingatidens krigare.....	9
3.4	Den förkristna döds kulten.....	10
4	Spjutfyndens kontext i Garnisonen och kammargravarna.....	14
4.1	Spjuten i Garnisonen.....	14
4.2	Spjuten i kammargravarna.....	15
4.2.1	Grav Bj 581	15
4.2.2	Grav Bj 708	16
4.2.3	Grav Bj 850	17
4.2.4	Grav Bj 560A	18
4.2.5	Grav Bj 644	19
4.2.6	Grav Bj 832	20
4.2.7	Grav Bj 536	21
4.2.8	Grav Bj 942	22
4.2.9	Grav Bj 985	23
5	Analys, diskussion och slutsats	24
5.1	Analys.....	24
5.2	Diskussion och slutsats.....	26
6	Sammanfattning och Referenslista.....	29

6.1	Sammanfattning.....	29
6.2	Litteratur	29
6.3	Internetkällor	31
6.4	Bildkällor	31

1 Inledning

Birka har under en längre tid varit under förstoringsglaset för arkeologiska studier och utgrävningar. Den vikingatida befolkningen och det de lämnade efter sig på Birka från sent 700-tal fram till sent 900-tal har bidragit med mycket av vår förståelse kring hur det kan ha sett ut i området under sin samtid. De många fynd och byggnader som grävts fram under årens gång har bidragit med intressanta insikter i det vikingatida samhället och dess många olika nyanser. Det är även på grund av detta som Birka år 1993 blev utnämnt till världsarv av UNESCO (unesco.org. Åtkommen: 21/05–17). I dagsläget avbildas vikingar ofta tendentiöst, antingen som blodtörstiga krigare eller som fredfulla handelsmän. Oavsett vilken av dessa bilder som målas upp har det vikingatida samhället utan tvekan fascinerat människor världen över med både deras livsstil och deras fantasieggande tro. Det är kanske därför inte särskilt konstigt att just deras religion och trosuppfattning har varit en stor inspirationskälla för vår samtids populärkultur i allt från fantasiböcker och serietidningar till TV-serier och filmer. Men vad de lämnade efter sig kan vara mycket diffust och svårtolkat på grund av det bristande material i form av textkällor som förklarar hur det faktiskt var. Det är därför denna uppsats, som kommer förklaras i syftet här nedan, ska försöka bidra med ytterligare information kring en mycket central aspekt i det vikingatida samhället, nämligen religionen, och spjutens relevans där i.

1.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att studera dekorerade spjutspetsar från Birkas kammargravar för att få reda på om det finns några visuella spår i dekorationerna för att representera gudar eller magiska egenskaper, om spjuten i gravarna har något religiöst sammanhang och vad de kan berätta om individerna i gravarna. De huvudsakliga frågeställningarna kommer centreras runt frågor kring det förenämnda för att utforska spjutets roll som mer än bara ett vapen i den vikingatida kulturen. För att kunna besvara frågeställningarna kommer materialet i uppsatsen utgå från dekorerade spjutspetsar hittade i kammargravar under Hjalmar Stolpes utgrävningar av Birka taget ur Holger Arbmans publikationer samt Historiska museets samlingar och tidigare forskning kring religionshistoria och Birkas krigarkultur. Detta val av material är gjort för att försöka bilda en uppfattning om spjutens dekorationer och spjutens roll som en potentiell religiös symbol.

1.2 Hypotes

Hypotesen som var grundläggande och en inspiration för uppsatsen var om det likt hjälmen i Sutton Hoo, England, där det förekommer klara avbildningar av Oden i dekorationen kunde hittas på det vapen som faktiskt kopplas till Oden själv, spjutet. För exempel, se Bruce-Mitford (1972). Valet av område blev Birka för att det är ett väldigt känt och väldokumenterat vikingatida samhälle. Det har även förekommit en stark militär närvaro i området, krigarna i Garnisonen, som dessutom visat spår på att ha dyrkat Oden genom offergåvor av spjut från så tidigt som

Garnisonens byggnadsfas. Anledningen att spjut i kammargravar var det material som valdes var för att flera stycken av dem hittades dekorerade under Stolpes utgrävningar och är intresspunkten för uppsatsen. Andra gravar med andra spjut utan dekorationer skulle kunna säga mycket de också, men avgränsningar gjordes för det som i synnerhet kommer att letas efter i uppsatsen.

1.3 Frågeställningar

Vad nedanstående frågeställningar vill besvara bidrar med information kring det som från första början inspirerade själva uppsatsen, om det går att se visuella spår av religiös representation och magiska egenskaper på spjutens dekorationer i Birkas kammargravar. Samtidigt med detta lyfts även potentiell information fram om vilka individerna i gravarna faktiskt kan ha varit. Kan det ha rört sig om krigare från Garnisonen som in i döden uttryckte sin dedikation i dyrkandet av Oden genom att både bära på det vapen han var kopplad till och att visuellt visa detta i dekorationerna? Eller har det möjligen rört sig om ritualer utförda av den förkristna döds-kulten som genom spjutens symbolism fört den döde vidare till Valhall? Detta ger insyn om att spjutet var mer än bara ett kast- eller stötvapen, att de inte bara förekommer som offergåvor utan kan potentiellt ha spelat en stor roll i döds-kultens begravningsritualer.

För att söka svar på det förenämnda kommer frågeställningarna för uppsatsen centreras kring följande:

- Går det att urskilja någon form av religiös representation och magiska egenskaper i dekorationerna på spjuten funnet i Birkas kammargravar?
- Vad säger spjutens kontext med andra fynd om individerna i kammargravarna?
- Visar spjuten i gravarna på något religiöst sammanhang likt de spjut som hittats i Garnisonen och går de att relatera med dyrkandet av Oden?

1.4 Metod

Den metod som främst kommer användas i uppsatsen är en jämförelse mellan Birkas spjutmaterial och deras fyndkontext från utvalda kammargravar tillsammans med dekorationerna på spjuten med både arbeten om Birkas och vikingatidens krigare och religionshistoriska arbeten kring den förkristna tron. Det kommer användas för att försöka se vad det kan betyda för spjuten, deras dekorationer och individerna i gravarna. Vad som kommer vara av intresse att undersöka närmare på är om det går att urskilja visuella spår, såsom inristningar och dekorationer på spjutmaterialet. Kan något tecken på mytologi eller religion urskiljas i dekorationerna eller syns det bara en visuell stimulans för att göra spjutet finare? Spjutens kontext i gravarna kommer även vara en viktig del att analysera. Vad säger deras sammanhang de hittats i om den döde och går det där att urskilja spår av religiöst sammanhang i spjutens fyndkontext?

1.5 Källmaterial

Det källmaterial som används i uppsatsen består i synnerhet av dekorerade spjutspetsar som påträffats i kammargravar under Hjalmar Stolpes utgrävningar på Birka vid slutet av 1800-talet. Materialet kommer att presenteras med hjälp av Holger Arbman's publikationer, *Birka I: Die Gräber* (1940; 1943), av Stolpes anteckningar där han strukturerade de kända gravarnas fynd

och kontexter tillsammans med Historiska museets samlingar vilket är en online söktjänst och databas. Gravmaterialet som används i uppsatsen ställs i parallell med religionshistoriska arbeten och arbeten om Birka och dess krigarkultur, främst av Andreas Nordberg och Charlotte Hedenstierna-Jonson.

2 Tidigare forskning

Birka har under en längre tid varit känt och ett intresseområde för arkeologiska studier. Redan under 1600-talet skedde arkeologiska utgrävningar på Birka men det var främst under Hjalmar Stolpes ledning på 1870-talet som de stora undersökningarna tog plats där det framförallt var gravfälten som låg i fokus. Sedan dess har ett flertal arkeologiska undersökningar pågått i området (Ambrosiani 2013:280). Genom de många utgrävningar som tagit plats vid Birka har ett stort antal olika forskningsarbeten om platsen och vikingatiden skrivits vid sidan av dessa. Den tidigare forskning denna uppsatts däremot främst kommer att fokusera på är arbeten kring Birkas krigarkultur, deras förhållande med Garnisonen och deras trosuppfattning samt gravars fyndmaterial. Att detta material valts ut som stöd och grundpelare för uppsatsen är på grund av att de materiella fynden, de dekorerade spjuterna som påträffats i kammargravar, kommer ställas i parallell med den förkristna tron och mytologiska aspekter i Skandinavien tillsammans med Birkas krigarkultur och deras religiösa kopplingar.

2.1 Birkas Garnison och gravar

För sin samtid var Garnisonen i Birka ett unikt område och saknar andra liknande konstruktionskomplex i Skandinavien att jämföras med. Garnisonen består av ett komplex med flera olika hus och en bearbetning av marken för att forma terrasser. På terrasserna, fem stycken i antal, var hus, en smedja och andra träbyggnader konstruerade. Smedjan innehöll minst fyra stycken ässjor som användes aktivt. Det arkeologiska materialet antyder att smedjan i synnerhet användes till tillverkningen av knivar, hänglås och amuletter av Torshammare. Genom sin placering kan smedjan också av stor sannolikhet ha brukats för reparationer av Garnisonens vapen och utrustning. Den största terrassen sträcker sig över 200 m² varpå en hallbyggnad en gång i tiden varit placerad. Denna hallbyggnad var konstruerad likt hallar från Vendeltiden. Den var rest med hjälp av tre par av stolpar varpå taket låg över, vilket bidrog till att insidan hade en stor öppen plats. Det har en gång funnits två stycken stora härdar därinne och en hederssittplats där fynd kopplat till hög status har hittats. Vid insidan av vad som har varit väggen har bland annat hänglås hittats. Även vapen har hittats, såsom spjut och sköldar, och var förmodligen lutades eller hängandes längs väggen. Byggnaden sträcker sig över 19 meter i längd och verksamheten som föregick därinne var till för bland annat festligheter. Själva byggytan i Garnisonen var väldigt begränsad på grund av sin placering uppe på en brant backe men detta kompensades däremot med just placeringens strategiska position. Den hindrade nämligen vägen från vattenlinjen fram till Birkas fornborg samtidigt som den på två av sina sidor blev skyddad av de omkringliggande stenklipporna (Hedenstierna-Jonson 2015:74–75; 2006a:49, 51).

Utöver Garnisonen finns det ett flertal gravfält belägna på Birka. En väldigt stor del av Birkas gravar grävdes ut av Hjalmar Stolpe redan i slutet av 1800-talet. Denna insats slutade med ett stort antal utgrävda gravar som sedan Holger Arbman publicerade i sitt verk *Birka I: Die Gräber* (1940, 1943) där han främst genom Stolpes anteckningar strukturerade de kända gravarnas fynd och kontexter.

2.2 Birkas krigare

Krigarna i Birka var stationerade i vad som har kommit att kallas för Garnisonen. Det tros ha rört sig om en styrka krigare på ungefär 40 män. Denna siffra har estimerats med hjälp av funna kamfodral som i sig representerar den individuella krigarens personliga ägodel och anknytning till Garnisonen (Hedenstierna-Jonson 2015:77). Denna siffra baseras även på de kistor funna i Garnisonen som har tolkats till att var krigare hade möjlighet att förvara ägodelar och utrustning i en personlig kista låst med nyckel och lås (Hedenstierna-Jonson 2006a:54).

Birkakrigarnas vapen- och utrustningsarsenal som påträffats i Garnisonen visar att det bestod av likaväl skyddande rustningar som offensiva och defensiva vapen. Vad som hittats är bland annat spjuthuvuden till både kast- och stötpjut, pilspetsar, yxor, svärd, en sax (en form av stridskniv), samt sköldar, ringbrynja och lamellrustning (Hedenstierna-Jonson 2006a:55; Bergström 2013:129–130, 132–133). Av denna arsenal med vapen och rustning kan antaganden göras att styrkan stationerad i Garnisonen var kunniga i både närstrid och på distans. Deras vapen tyder på att de både kunde användas i försvar och för att gå till attack. Med en rad olika varierande vapen kan också även en rad olika strategier tillämpas i offensiva som defensiva syften vilket fynden som hittats pekar på var möjligt.

Tolkningar av bland annat Hedenstierna-Jonson kring materialet funnet i Garnisonen är att det handlat om en grupp professionella krigare med en standardiserad vapenarsenal. Deras placering i Garnisonen gör däremot inte deras tillhörande till en ledare helt uppenbar (förtydligas i del 3.3), eftersom de var stationerade att skydda Birka och dess befolkning istället för sin ledare i hans hushåll. Deras primära uppgift var att tjäna och skydda Birkas funktion som handelssamhälle och de människor som bebodde området (Hedenstierna-Jonson 2015:83–84). Eftersom att styrkan i Garnisonen inte var en del av kungens personliga armé gav det krigarna potentiellt även möjligheter att anta uppdrag som exempelvis skydds eskorter åt handelsmän eller rent av deltagandet i fälttåg. De bemannade Garnisonen året runt och när de inte deltog i stridsrelaterade aktiviteter ägnade de sin tid åt sysselsättningar typiska för män av hög status. De uttryckte även starka religiösa band och tecken på rituella fester visar gruppens krigarideal som förberedde dem inför strid (Hedenstierna-Jonson 2006a:89–90).

2.3 Dekorerade vapen i Birka

Den tidigare forskningen kring dekorerade vapen kommer likt det föregående att centreras till Birka. Det har påträffats ett flertal dekorerade och krigarrelaterade föremål på både vapen och utrustning i Garnisonen och bland gravar vid Birka. Det sätt de blivit dekorerade på, som kommer att redogöras nedan, kan potentiellt innebära att de trots ha haft magiska egenskaper och även tecken på att Oden kan ha varit närvarande i mönstret för att vaka över bäraren.

Den möjligtvis mest storslagna och ikoniska dekorationsstilen för vikingatiden är Borrestilen. Borrestilen hade ett levnadsspänn på över ett århundrade och förekom som dekorationsmönster på en stor variation av olika artefakter. Visuellt består stilen huvudsakligen av flättnönster och ansikten av både människa och djur. Birka, kan potentiellt ha varit en av Borrestilens tillverkningscentrum på grund av sin placering som handelssamhälle och eftersom flera avgjutningsformar av Borrestil har hittats bland annat i den Svarta jorden. I Birka användes stilen flitigt på en rad olika artefakter där majoriteten av dessa består av treklöversbroscher och hängen. Borrestilens huvudsakliga funktion verkar främst handlat om mode och dekorerat av personliga objekt men hittas även på krigarrelaterad utrustning (Hedenstierna-Jonson 2006b:312–313). I Birka påträffas Borrestilen bland materialet hittat i Garnisonen. Vapenmaterialet som hittats dekorerat med stilen är en doppsko till en svärdsskida och två handtagsfästen för sköldar. Borrestilen är väldigt underrepresenterad när det kommer till

vapendekorationer och speciellt på offensiva vapen, där bara enstaka fynd har gjorts, vilket kan antyda vad stilen i vapensammanhang betyder. Eftersom det väldigt sällan har förekommit dekorationer av Borrestilen på offensiva vapen kan det tyda på att den har använts som en skyddande magisk effekt, apotropeism, i militära sammanhang (Hedenstierna-Jonson 2006a:83; 2006b:312–313, 315). Om ett jämförande av det Borredekorerade vapenmaterialet hittat i Garnisonen görs med varandra, handtagsfästena och doppskon, märks det att dessa dekorerade delar inte är synligt för motståndaren i strid. Det innebär att dekorationen inte är till för att skrämma motståndaren utan mer sannolikt till för att skydda bäraren. Det finns även ett argument som lagts fram av ett par olika forskare att Borrestilens djuornamentik kan ha varit ett sätt att representera Oden som schaman och sin förmåga att anta ett djurs form där djuren symboliseras som vakande över bäraren (Hedenstierna-Jonson 2006b:320–321).

Under 1993 och 1998 gjorde Statens historiska museer, Stockholm, en studie där 15 stycken vikingatida svärd analyserades och restaurerades. 14 stycken av dessa svärd visade sig innehålla tidigare okända spår av symboler och inristningar (Kirpichnikov *et al.* 2001:221–222). Bland dessa symboler går ofta ett genomkorsande mönster av linjer att ses och bland inristningarna gick det att urskilja latinska bokstäver. På en del av svärden bildade bokstäverna ordet Ulfberht, medan på andra svärd var bokstäverna mer av ett försök att härma latinska bokstäver utan att stava något specifikt. Vad som nämns i studien är att Ulfberht-svärden kan tros komma från smedjor i det tyska Rhenlandet och att de felstavade latinska svärdsinristningarna kan ha varit smeder utan latinsk kännedom som försökt härma det latinska alfabetet och att det kan ha setts som magiskt laddade symboler (Kirpichnikov *et al.* 2001:226–229). Två stycken av svärden som var med i studien kommer från Adelsö, Birka, där de hittades under utgrävningar från två olika gravar. Båda svärden visade sig innehålla både ett dekorativt mönster och inristade bokstäver på sidan av klingan varav på den ena går det att urskilja Ulfberht (Kirpichnikov *et al.* 2001:232, 235, 240–241).

Denna tidigare forskning föreslår att Borrestilen placerad på defensiva vapen kan ha trots ha haft en skyddande magisk egenskap, apotropeism, för den som bar på vapnet. Med det kan Borrestilens djurmotiv också möjligen ha varit ett sätt att representera och symbolisera Oden som schaman och magiker som antar en djurform och vakar över bäraren. Eftersom det förekommer dekorationer av Borrestilen på Garnisonens vapenutrustning kan det potentiellt innebära att krigarna där har haft både en tro på att det hade magiska egenskaper för bäraren och att det kan ha symboliserat Oden i mönstret. Även de två svärden från Adelsö som var med i Statens historiska museers studie, där nya dekorationsmönster och latinska bokstäver gjordes synliga, skulle det också möjligen kunna kopplas till att de trots ha haft magiska egenskaper. Eftersom att latinska ord, vare sig rättstavade eller inte kan ha setts som magiskt laddade symboler, kan det tyda på att inte bara människorna i Garnisonen, utan även på andra delar av Birka, såg inristningar och dekorationer på vapen som magiska egenskaper. Detta material kommer att användas under analysdelen för att hjälpa till att besvara frågan om spjutens i kammargravarna har magiska egenskaper eller religiösa uttryck i dekorationsmönstret.

3 Vikingatidens religion och krigarkultur

För att lättare kunna bilda en uppfattning kring religionens innebörd för den gemene krigaren i det vikingatida samhället, kommer nedan en kortare presentation om ett par relevanta aspekter i den förkristna tron att tags upp. Detta görs i syfte för att efter kommande avsnitt lättare kan användas i parallell med spjutens kontext i Garnisonen och kammargravarna och varför de så starkt kan kopplas med Oden.

3.1 Oden och spjutet

Det brukar sägas att ”kärt barn har många namn” och detta stämmer sannerligen in på Oden. Vad som beskriver hans viktigaste positioner som gud i den förkristna tron för den vikingatida människan är namn som betyder bland annat: Allfadern, De fallnas fader, Härguden, han som dödar, med mera (Nordberg 2004:123; O'Donoghue 2008:24). Listan på olika namn för Oden och vad de betyder kan fortsätta betydligt längre än så. Idag känner vi till över 156 olika namn för Oden, men de få exempel som precis nämnts visar redan där vilken typ av position Oden som gud hade. Han var inte bara guden för aristokrati, krig och död, utan även kung över alla asagudarna. Han hade dessutom kunskaper kring magi där han kunde styra vädrets beteende med sina ord, kommunicera med de döda och anta formen som både kvinna, man och djur. All denna magiska kraft hade han uppnått genom att offra sig själv genom att stickas med spjut och hängas i världsträdet Yggdrasil i nio dagar och nio nätter. Oden uppnådde även sin särskilda vishet genom att offra sitt ena öga till jätten Mimer (Hedeager 2011:7–8). Det är kanske därför inte särskilt konstigt att det går att se en så pass tydlig dyrkan av honom i exempelvis Birkas Garnison (se del 4.1), eftersom Odens roll som krigets och dödens gud uppenbarligen tilltalade krigarkulturen. Oden hade även en viktig roll som ledaren över dödsriket Valhall och över sin personliga armé, Einhärjar, som kommer berättas mer om i nästa del. Han hade två vargar vid namn Freke och Gere, två korpar: Hugin och Munin och sin åttabenade häst Sleipner (O'Donoghue 2008:41, 71). Det vapen som ofta symboliseras med Oden är spjutet. Odens egna spjut hette Gungner och han kallades även för ”spjutets herre” (Nordberg 2004:130). På slagfälten ska Oden ha kastat Gungner över motståndararmén och även använt sitt spjut för att peka på de krigare han ansåg skulle få komma till Valhall som Einhärjar och slåss med honom i slutstriden, Ragnarök (Hedeager 2011:8). Att deponerade spjutspetsar i gravar och som offer kan kopplas till dyrkandet av Oden är därför inte särskilt konstigt. Eftersom att krigets gud föredrog att använda spjut i strid är det fullt förståeligt varför hans följare i det vikingatida samhället bar på vapnet själva och offrade det till honom. Det berättas i vissa källor att Oden kunde ge spjut till kämpar han hade tycke för, vilket skulle göra dem oöverbärliga i strid. Här utför Oden sin vilja och tar kontroll över vapnet i krigarens hand. Däremot kunde Oden likaväl ändra sitt beslut och ta tillbaka vapnet vilket för krigarens del betydde döden (Nordberg 2004:133). Vad detta säger är att Oden inte bara kunde ge krigare styrka och övertag i strid, utan även beslutet om denna krigare skulle stupa eller inte. Det nämns även i andra källor att Oden kan uppfattas som en väldigt svekfull gud, eftersom att han just på grund av det förenämnda, lika gärna kunde ta ens liv som att hjälpa det.

Exempel på detta svek från Oden finner man i Eiríksmál, en hyllningsdikt om Eiríkr blodyx och hans död i slaget vid Steinmore i England. Enligt dikten så befäller Oden att Valhall ska

göras i ordning för fest. Anledningen till det är för att välkomna Eiríkr som var på väg mot Valhall efter att han enligt Odens vilja och egoistiska skäl stupat i strid. Varför Oden lät Eiríkr stupa var för att han ville ha honom vid sin sida inför Ragnarök (Nordberg 2004:47–48).

Ett annat exempel är Hákonarmál som likt förra hyllningsdikten återigen är tillägnad en kung som stupat i strid, denna gång var kungens namn Hákon. Till skillnad från Eiríkr segrade Hákon däremot slaget, men stupade av allvarliga skador kort därefter. Denna gång nämns det att valkyriorna kom till slagfältet för att ta med Hákon till Valhall. Han frågade dem varför Oden lovat honom seger men ändå låtit honom stupa i striden. De svarar att hans armé hade vunnit men att han skulle till Valhall för att möta Oden, men ingen egentlig anledning varför han skulle stupa anges (Nordberg 2004:49, 51).

De två dikterna uttrycker lite olika vyer av att komma till Valhall, men de har även liknelser eftersom Oden valt att de två kungarna skulle stupa i strid för att komma till honom. Dessutom stupar Hákon trots att han blivit lovad seger av Oden. Här väcks frågan varför människorna under vikingatiden egentligen valde att dyrka honom överhuvudtaget. Varför be till en gud om att få kraft i strid och löften om seger om han inte kunde garantera att den som bad själv skulle överleva? Det låter inte särskilt lockande egentligen. Möjligtvis var äran att stupa i strid men kunskapen om en seger trots det en lockelse nog att dyrka och be till Oden. Att även om ens sista andetag i livet var kommen så hade trots allt Oden valt ut dig och hjälpt de överlevande, dina bröder i strid, att vinna. Att känna denna respekt och prestige in i slutet i stridens hetta kanske var till för att eliminera rädslan om att faktiskt dö. Eller var det något annat? Var berättelser om att få festa på mat och mjöd i samma hall som Oden inför den slutgiltiga och kanske mest ärofyllda striden en människa kan tänka sig anledningen att dyrka och hålla sig god med denna annars egentligen opålitliga gud?

Denna del upplyser om hur Oden som gud kan ha uppfattats av människorna som dyrkade honom och hjälper till att knyta an Oden och spjutet med krigarkulturen och deras tro. Det framgår relativt självklart varför Oden som gud kan ha varit väldigt viktig för de vikingatida krigarna. Kanske dyrkades han av unga män för att känna styrka, eliminera rädsla inför döden och finna motivation för att tränas upp som krigare och av äldre mer erfarna krigare för att få en chans att komma till hans dödsrike. Även om Oden själv beskrivs som en opålitlig gud, var han trots det en av de mest kraftfulla gudar i den förkristna tron och den som bestämde om man hamnade i Valhall eller inte. Vad som kommer klargöras i senare delar är att krigarna i Garnisonen visat sig dyrka Oden vilket görs synligt genom att de bland annat offrat spjut redan i Garnisonens byggnadsfas.

3.2 Valhall och Einhärjar

Att dö i strid, komma till Valhall och slutligen dö igen, låter nog för de flesta inte som det mest ideala dödsriket, i alla fall inte i dagens standard. Däremot innan denna slutgiltiga strid inträffar, är tiden spenderad i Valhall för de lyckligt utvalda krigarna väldigt positiv och underhållande.

Valhall, eller de stupade krigarnas hall, var en enormt stor och vacker hall med många dörrar. Taket var prytt med guldiga sköldar och spjut som taksparrar (Nordberg 2004:47; O'Donoghue 2008:71). Dit kom som sagt bara de skickligaste krigarna som Oden personligen valt ut för att slåss vid hans sida när Ragnarök slår in. Där kommer de utvalda krigarna, Einhärjar, att få festa på mat från svinet Sæhrímnir som varje dag tillagas, äts och återuppstår igen dagen efter. För att släcka törsten delas det ut mjöd som i oändliga mängder rinner ut ur geten Heidruns spenar. Valhall har även sin egna version av Yggdrasil som förser Heidrun med löv att äta (O'Donoghue 2008:71). På grund av denna oändliga källa med mat och dryck kan Valhall potentiellt husa oändligt många Einhärjar. Einhärjar spenderade även sin tid i Valhall genom att slåss mot varandra för skojs skull i väntan på Ragnarök (Hedeager 2011:9). Det skulle

kunna tjäna som motivering för den levande krigaren till att försöka bli den bästa kämpan han kunde, dyrka Oden, följa sin kung eller hövding lojalt och dö ärofyllt i strid. Stupade du inte förra striden kanske du stupar nästa. Under tiden fortsätter du ackumulera mer rikedomar från att hålla dig lojal och bli betald av din kung eller hövding. Samtidigt skapar du en högre status och ära som skicklig krigare vilket gjorde ditt liv lättare under tiden du levde. Tillslut när din tid var kommen kunde du med dina sista andetag veta att Oden äntligen valt dig att få komma till Valhall. Som en hjälte i döden skulle du förbli en hjälte när du slutligen vid Odens sida slogs i Ragnarök.

Denna del visar ytterligare varför många krigare förmodligen valde att dyrka Oden som gud. Att få delta i Valhalls festligheter i Odens personliga armé kan mycket väl ha setts som den ultimata belöningen för att ha valt, eller möjligen tvingats in i, ett liv som krigare.

3.3 Vikingatidens krigare

En vanlig uppfattning om den vikingatida krigaren är att de var blodtörstiga bestar som seglade runt världen, mördade och plundrade allt i sin väg. Denna uppfattning i sig behöver nödvändigt vis inte vara helt fel från hur vissa vikingar faktiskt kan ha varit, speciellt vad som kan läsas från utomstående samtida källor.

Hedenstierna-Jonson lyfter däremot fram att många av de vikingatida krigarna förmodligen var väldigt välorganiserade och strukturerade. De var inte bara duktiga slagskämpar med sina vapen och stridstekniker utan även duktiga strateger. En annan styrka hos de vikingatida krigarna var deras förmåga att slå sig samman med olika grupper med samma mål och intressen under ett fälttåg. Dessa förenade styrkor skildes sedan åt när fälttåget eller deras gemensamma mål var över. Denna möjlighet att kunna slå ihop sig och sedan skiljas åt, bidrar med en alltid potentiell krigsstyrka av hög mobilitet (Hedenstierna-Jonson 2006a:32). Inte nog med att detta sätt att föra krigsföring på kan vara väldigt effektivt, så är det också intressant att koppla det till tron på Einhärjar och Valhall.

Eftersom att bara de bästa krigarna, Odens handplockade elit, var de som fick möjlighet att tillträda Valhall efter döden innebär det att man som Einhärjar potentiellt satt bredvid sina tidigare fiender i livet. Denna tro och mentalitet kan ha varit en faktor för de vikingatida krigarna att lättare slå ihop grupper av krigare för ett gemensamt mål, likt det man sedan hade i Valhall, Ragnarök. Att på något vis använda sin religion och tro för att acceptera sina tillfälliga allierade stridsbröder och ett sätt att förbereda sig själv för hur livet som Einhärjar kommer att vara.

Vikten av att inte fly i strid och att slåss tills antingen en själv eller ens motståndare var död verkar ha varit en av de fundamentala aspekterna i krigarnas tro och ideologi. Detta kan ha varit ett sätt att också träna upp krigarna till pålitliga lagspelare med bra samarbete mellan varandra genom att förespråka koncepten om heder och tapperhet. På bland annat runstenar görs detta till viss del synligt där män som stupat i strid fått berömmelse för att de stod kvar och slogs istället för att fly (Hedenstierna-Jonson 2006a:28). Detta bemärks också av den arabiske skrivaren Ibn Miskawaih att ruserna aldrig flydde från strid, utan stod kvar tills de dog eller dödat sin fiende (Nordberg 2004:280).

Hedenstierna-Jonson tar upp att vikingatidens ledare vanligen förväntades ha en personlig militär armé. Denna armé, även kallad hird, fungerade på ett antal olika sätt. Hirdden bestod av män som svurit en ed att tjäna sin ledare och överman genom att delta i strid, ge över krigsbyten och hämnas sin svurne ledares död. För detta fick följarna i hirdden frekventa gåvor, gästvänlighet och skydd försedd av ledaren vilket gjorde varje individuell man i hirdden till en del av ledarens hushåll. I hirdden stannade krigaren tills han visat sin värdighet genom prestation

och lojalitet. Därefter hade han möjligheten att starta ett eget militärt hushåll och slå sig ner. Han kunde nu möjligen också starta sin egna hird om det var av intresse och förväntades fortfarande vara lojal till sin tidigare ledare. För de som inte slog sig ner fortsatte följarna i hirden sin tjänstgöring, huruvida det gick bra eller dåligt, i resten av sina liv (Hedenstierna-Jonson 2006a:26–27; 2015:83). Det kan antyda på att de vikingatida krigarna och krigaridealet var starkt drivet av plikten och lojalitet gentemot sina kamrater och överstående och hedern detta skapade. Om detta sedan adderas med en tro om att få komma till vad som mer eller mindre kan uppfattas som ”den vikingatida krigarens paradiset” och få tjäna den mäktigaste av alla gudar kan dessa koncept kring heder och viljan att följa den säkerligen stärkas ännu mer.

En intressant parallell kan göras mellan sättet hirden fungerade på genom ledarens sätt att förse sina män med hushåll och rikedom, med det som Oden gör gentemot sina Einhärjar. Här bildas även en uppfattning om att den vikingatida tron, åtminstone för krigarkulturen, var i principiella drag konstruerad efter den samtida levnadssituationen. I livet tjänar krigaren sin överman lojalt, pliktfyllt och hedersamt. För denna tjänstgöring blir han försedd med det han behöver, det vill säga hushåll, vapen, mat och rikedomar. Slåss han skickligt och som en hederlig krigare förväntas göra, finns löften om att Oden kan rekrytera honom som Einhärjar i Valhall. Där kommer han i döden mer eller mindre uppleva en upprepning av sitt tidigare liv, fast denna gång bättre ställt och som en hjälte. Genom detta kan även vikten av själva krigarkulturens roll och innebörd som en betydelsefull del av samhället speglas i och med att den i snara drag upprepas i den mäktigaste av gudars dödsrike. För den vardagliga människan som inte var associerad med krigarkulturen, bör de självfallet haft kunskap om denna del av deras tro, och säkerligen sett upp till den. Bara genom det i sig sätts krigarkulturen in i en högre status i samhället och stärkte säkert motivationen för unga män att jaga ett liv som den bästa möjliga krigaren även om det leder till deras död.

Här visas det i detta stycke att krigarkulturens tro till vissa delar reflekterades i deras levnadssituation i samhället. Ideologier om plikt och heder om att följa sin ledares ord om man tillhörde en hird och sättet en hird var uppbyggt och fungerade på kan ses väldigt tydligt i Odens Einhärjar och Valhall. Det bildar en antydning om att Oden som gud och hans dödsrike mer eller mindre var konstruerat för att tilltala den vikingatida krigarkulturen, vilket exempelvis krigarna i Garnisonen väl kan ha följt som även skulle kunna symboliseras i de kammargravarna med dekorerade spjut i.

3.4 Den förkristna döds-kulten

Vad som tagits upp i tidigare delar i detta avsnitt är att den förkristna tron på Oden och Valhall kretsar till stor del kring döden. Det är heller inte särskilt förvånansvärt att krigarkulturen identifierade sig med just denna del av tron eftersom våld och död ingick i deras vardag och yrke. Med detta, kommer följande del att fokusera kring det som händer när en persons död är kommen, nämligen begravningen. Döds-kulten och begravningsceremonierna de utförde kommer tags upp i denna del och verkar ha haft en mycket central roll och viktig del i den förkristna tron för att föra den döde över till dödsriket.

Nordberg skriver att döds-kulten och begravningsceremonierna var det som ansvarade för att föra de döda över till dödsriket. Där dramatiserades mytsekvenser genom narrativ och gestaltningar för att symbolisera denna övergång från det nu avslutade livet på Jorden till det nya som skulle påbörjas efter döden (Nordberg 2004:277). Vad Price bland annat har tagit upp är att begravningarna möjligen var mer än bara ritualer. Utan de var utförandet av historier där gravgodsen inte bara lades ner symboliskt, utan användes i processen som en del av utförandet av den dramatiseringen som tog plats. Denna typ av begravningsceremoni har föreslagits möjligen varit kopplad till grupper, familjer eller klaner av högre social status där individer

hade möjligheter till mer personliga begravningar (Price 2012:29, 36, 38–40). En grav med exempelvis många vapen kan genom detta hypotetiskt säga att individen kan ha varit en krigare vars begravningsceremoni blev en dramatisering och återspelning av en hjältemyt. Vapnen och de övriga föremålen som läggs ner i graven kan därmed ha symboliserat individens förhållande i livet och vart denna sedan skulle någonstans efter döden.

Vad Nordberg även har lyft fram är att en betydande del för övergången till dödsriket inom den förkristna döds-kulten tycks vara djurens inblandande i begravningen. Här kan djuren bland annat ingått i rituella måltider eller lagts ner i gravar som den dödes personliga ägodel likt andra gravgåvor. Deras syften i graven kan även ha varit för att symbolisera övergången från Jorden till dödsriket. Här har djurens roll varit till för att dramatisera de resor till dödsriket som även utspelar sig i myterna. De djur som verkar ha haft en mer betydande delaktighet inom denna övergång är häst och hund. Detta kan stärkas genom att de ofta har påträffats ha blivit kremerade hela tillsammans med den döde (Nordberg 2004:242–243). Varför just häst och hund var de djur som verkar ha haft en mer betydande roll får vi höra om i bland annat Snorres berättelse om guden Balders begravning. Här lades den avlidne Balder tillsammans med sin fru och häst i ett skepp som sedan sattes i eld. Denna häst ska sedan Balder ha ridit på för att ta sig fram till dödsriket. Den arabiske resenären Ibn Fadlan nämner liknande moment som han bevittnat när ruserna begravde sin hövding som avlidit. Där ska flera hästar blivit dödade av kulten för att sedan placeras i gravskeppet med den döde. Däremot innan de blev dödade lät människorna hästarna springa tills de blivit utmattade, vilket skulle kunna symbolisera själva färden till dödsriket likt den Balder gjorde i Snorres berättelse (Nordberg 2004:243–245). Hundens roll i de rituella begravningsceremonierna kan komma att tolkas lite olika. Till skillnad från hästen som kan ha varit till för att bära den avlidne till dödsriket kan hundens roll istället varit att visa vägen dit. Det skulle även kunna vara så att hunden var det djur som vaktade portarna till dödsriket för att släppa förbi dem som var värdiga att komma in. De olika rollerna hunden kan ha symboliserat inom den förkristna tron och döds-kulten görs synligt både i bildstenar på Gotland och inom fornnordiska myter (Nordberg 2004:246–248). De båda djurens innehållande i gravar skiljer sig relativt markant åt tidsmässigt där hundar kan påträffas långt innan hästen. Det skulle kunna tyda att hundens roll i begravningsceremonier varit en tradition som sträcker sig långt tillbaka. Det är också möjligt att det helt enkelt tidigare inte var ekonomiskt praktiskt att odla hästar i begravningssyfte, men att de fortfarande hade något syfte i den dödes resa (Nordberg 2004:251–252).

Den förkristna tron hade två dödsriken, den redan omtalade Valhall och det andra dödsriket vid namn Hel. Oavsett vart man var destinerad att hamna efter döden tycks dramatiserandet vid begravningar skett lika även om det exempelvis fattas häst i graven. Hästens saknad kan istället ha ersatts genom att det lades ner broddar för att symbolisera färden till dödsriket (Nordberg 2004:254). Gällande Birka är hästrelaterade fynd inte allt för ovanligt, åtminstone inte när det kommer till kammargravarna. Bland de olika hästrelaterade fynden på Birka har bland annat ett fåtal seldon påträffats (Björk 2013:22–23). Ett seldon är en sorts hästsele som används när hästen ska fungera som ett dragdjur. Detta motiv påträffas också på bildstenar där de avlidna transporteras till dödsriket i hästdragna vagnar (Nordberg 2004:246). Här kan det diskuteras om de hästrelaterade fynden kan indikera på att de rikare människorna använde sig av hästar på Birka av olika skäl. Alternativt kan det handla om att skildra den ekonomiska och sociala statusen i samhället. En annan möjlighet är att det kan handla om kavallerister, krigare på hästrygg. Det har nämligen påträffats en kammargrav i Birka innehållande lämningar av både människa och häst tillsammans med en bunt pilar (Hedenstierna-Jonson 2006:57). Med alla dessa alternativen nämnda skulle hästfynden även kunna ha haft med döds-kulten att göra och möjligtvis de dödas färd till dödsriket.

Som nämndes i tidigare stycke tycks fattandets av vissa gravfynd inte varit allt för skadligt för döds-kultens ceremonier eftersom att det symboliska värdet för något, exempelvis hästen,

kunde ersättas med relaterande föremål, såsom broddar. Likaså verkar kremation och begravning av de döda obrända inte heller ha varit särskilt avgörande till vilket av de två dödsrikena den avlidna skulle hamna i. Ett exempel på detta är båtgravarna i Vendel där de döda begravts obrända, medan de döda i omkringliggande höggravar blivit kremerade. Däremot går det att läsa i Snorres Ynglingasagan, där Oden hänvisar att bränna de döda på bål tillsammans med sina ägodelar för att de ska kunna anlända till Valhall. Kremering är en av de mer framträdande begravningsformerna under järnåldern. Att alla de som kremerats ska ha anlänt i Valhall efter döden är inte särskilt sannolikt eftersom det var reserverat åt krigarelliten (Nordberg 2004:256–257). Dessutom vad som redan nämnts tidigare brändes även guden Balder efter sin död enligt Snorre, men Balder anlände däremot inte i Valhall, utan han anlände istället i Hel. Här motsäger Snorres berättelser varandra en aning, om inte kremering också var den utförandeform för att komma till Hel efter döden, men mer sannolikt verkar det inte haft någon speciell betydelse. Möjligtvis var kremering den typ av begravning som i synnerhet var mer allmän och lättillgänglig för vikingatidens människor. Att avgörandet av vart den avlidne skulle hamna efter döden var själva begravningsceremonin, vad som lades ner i graven och döds-skultens uppgift att symbolisera. Även om liknande gravgåvor och föremål kan påträffas i olika begravningsformer, kan de ha varit den för oss abstrakta processen som utfördes av döds-kulten, vad som sades, sjöngs, dramatiserades och så vidare som kan ha varit det avgörande om den döde personen skulle hamna hos gudarna eller inte.

För de som dedikerade sina liv som krigare för en chans att uppnå den ultimata belöningen i form av en plats i Valhall, fanns självfallet chansen att dessa människors öden utspelade sig på annat sätt och plats än på slagfältet. Skulle en krigare inte dö på slagfältet utan av andra skäl, tycks döds-kulten ha löst detta genom olika alternativ. Det första var att frivilligt, såväl ofrivilligt, låtas bli dräpt av döds-kulten med ett vapen och på så vis bli vigd åt Oden. Det här sättet att bli vigd åt Oden påträffas såväl mytologiskt som i historiska källor (Nordberg 2004:282–283; Nordenstorm 1994:267–268, 271–272; Cook 1923:59, 61–62). Vid Birkas kammargravar har ett tiotal dubbelgravar påträffats, men inget har direkt påvisats om det handlar om människooffer eller inte. Den så kallade ”Älgmännens” grav som hittades i området kallat den Svarta jorden på Birka innehållande skelett av två män kan däremot handla om människooffer. Den ena mannen har tolkats genom sina många vapen och andra fynd placerat invid sig att ha varit en krigare, medan den andra har bedömts vara en träl som offerades i samband i begravningen (Holmquist Olausson 1990:175–177). Det andra alternativet döds-kulten kunde använda sig av var genom symbolismen av att sticka spjut ner i den dödes grav och på så vis viga individen åt Oden. Tecken på detta har påvisats i vissa högar och kammargravar där vapen trängts ner i gravarna, vilket kan indikera att den döde tillhörde krigarkulturen i livet. Det har även påträffats i betydligt enklare gravar, men det kan däremot anses ha varit den mer allmänna döds-kulten som imiterade den döds-kult krigarkulturen tillhörde (Nordberg 2004:283–284). Tio stycken kammargravar med nertryckta spjut i sig har hittats på Birka. I dessa kammargravar påträffades även ett flertal fina vapen vilket kan ha speglat den dödes status i livet och möjligen kan detta handla om krigare från Garnisonen (Nordberg 2004:284–285). Inga av de gravar valdes däremot ut i denna uppsats att undersökas närmare på eftersom att spjutspetsarna inte är synligt dekorerade, vilket de självfallet kan ha varit en gång i tiden. De kan däremot användas i parallell med de kammargravar som faktiskt används i uppsatsen, i syftet om att det kan handla om krigare från Garnisonen och Odens betydelse för de i gravarna.

Detta stycke talar om hur tron på Oden kan ha speglat krigarkulturen och det sätt de blev begravda på. Spjuten i kammargravar kan mycket väl ha tillhört Garnisonens krigare som in i döden representerat och tjänat sin gud genom att bära på spjut. Likaväl kan de genom döds-kulten och begravningsceremoniernas symbolisering och utspelande av hjältemyter deponerats spjuten i gravarna för att slutligen visa vart den döde skulle hamna i för dödsrike.

Självfallet behöver inte nödvändigt vis var grav innehållande ett vapen tyda på att det ligger en krigare i den. Exempelvis de mer fyndfattiga gravar innehållande spjut kan förstås individen fortfarande ha identifierat sig som en följare av Oden utan att själv vara en krigare och att en allmän döds kult har imiterat den som tillhörde krigarkulturen. Detta kan ses som väldigt spekulativt, men det verkar mer som att det mesta som hamnat i en grav har hamnat där av en anledning och har någon betydelse antingen om individen eller vart den skulle i döden. Det skulle i sådant fall kunna säga att spjuten i gravarna har någon form av koppling till Oden där de antingen kan visa att den döde varit en krigare eller någon annan som dyrkat honom i livet, eller att döds kulten har använt spjuten i begravningsceremonin för att symbolisera den dödes tro på Oden och att denne skulle till Valhall efter döden.

4 Spjutfyndens kontext i Garnisonen och kammargravarna

I denna del av uppsatsen kommer det material som påträffats under Birkas utgrävningar i Garnisonen och de utvalda gravarna att presenteras. I synnerhet kommer materialet fokuseras på spjutfynden och då framförallt dekorerade spjut. Andra fynd av relevans, exempelvis rituella föremål eller annat för att ge spjuten en kontext och bilda en uppfattning om hur individen i gravens liv kan ha sett ut, kommer de också att presenteras kort. Här kommer det granskas närmare på spjutmaterielats fyndkontext och vad det kan ha inneburit under dess samtid. Det kommer även att ske en genomgång av de funna spjutfyndens visuella utseende för att se om någon form av synlig representation av det religiösa på materialet är närvarande eller inte. Det kommer sedan att användas med hjälp av föregående avsnitt om krigarkulturen och den förkristna tron för att diskutera spjutens plats i religion och kultur.

4.1 Spjuten i Garnisonen

I de utgrävningar som berört Garnisonen har ett stort antal fynd gjorts. Bara ett mindre antal fynd består av spjut, tillskillnad från gravarna där spjuten är mycket mer representerade. De spjutfynd som gjorts i Garnisonen är 20 stycken i antalet av varierat skick och storlek varav ett antal av dessa endast består av fragment (Krusten 2001:16). Spjuten i Garnisonen består till stor del av olika typer och sorter av spjut där knappt två stycken är av samma modell. Flera av dem går heller inte att bestämma enligt Petersens typologi. Många av dessa spjut kan tänkas vara tillverkade utomlands österut så som Finland, Ryssland och Baltikum, eller om inte annat tillverkats med denna utländska inspiration som förebild (Krusten 2001:23–24). Olika teorier har föreslagits till varför dessa spjut i Garnisonen varierar så pass sinsemellan. Bland annat är förslag om spjutens funktion som stöt- och kastspjut kan bero på deras variation. Andra förslag är att de rör sig om mer simplare bruksvapen eller att krigarna i Garnisonen inte hade en enhetlig utrustning (Bergström 2013:132). Möjligtvis kan den stora variationen av spjut påträffat i Garnisonen istället indikera på en vikt av att som krigare äga ett personligt spjut. Att anledningen till att många av dem är svårplacerade i Petersens typologi, varit importerade eller försedda till Birka av något skäl var på grund av just detta. Om man återgår till det som tidigare tagits upp om Oden och hans förmåga att temporärt överta en krigares spjut i strid, är det heller inte helt otänkbart att som krigare därför valde ett unikt och personligt vapen i detta syfte.

Vad som tagits upp tidigare i uppsatsens del berörande Oden, så är hans koppling till spjut inget ovanligt. Hur denna symbolik däremot görs synlig i Garnisonen kan ses med hjälp av ett par av de spjutfynd som gjorts där. Två av dessa spjutfynd, Fnr 615 och Fnr 2004, har påträffats i relativ närhet av varandra och förmodligen blivit deponerade medvetet som byggnadsoffer. Fnr 615 hittades ensam i den övre terrassens fyllningslager utan något annat fynd förutom kolfragment och kan därför kopplas till terrassens konstruktion (Kitzler 2000:13). Fnr 2004 påträffades i vallens stenkonstruktion i den övre terrassen, nära den ursprungliga markytan med ytterligare vapenfynd högre upp i stratigrafien. Att dessa spjutfynd tolkats som medvetna byggnadsoffer är på grund av att de med stor sannolikhet inte hamnat där av misstag i respektive byggnadsfaser utan att arbetarna märkt av detta. Ytterligare två stycken spjutspetsar, Fnr 1294 och Fnr 1296, hittades i en stolpgrop i övre terrassen med en rad andra föremål såsom en Torshammare, lås och fragment av kamfodral (Kitzler 2000:14–15) och är utan tvekan

deponerade som byggnadsoffer tillsammans med de övriga fynden.

Vad som vill framföras med denna del är att spjuten i Garnisonen förmodligen har haft någon funktion när det kommer till ett religiöst sammanhang. Om exempelvis de 20 stycken olika spjuten som påträffats där var krigarnas personliga spjut och ett sätt för dem att symboliskt representera Oden eller inte, har åtminstone de spjut som förekommer som byggnadsoffer en klar religiös funktion som offer åt Oden. Detta pekar på att åtminstone några av Garnisonens krigare tydligt dyrkat Oden som gud och om i alla fall några av de individer som ligger i de kammargravar som beskrivs i kommande del har tillhört Birkas krigarkultur kan de mycket väl ha dyrkat Oden där spjuten i gravarna kan vara en symbol för detta.

4.2 Spjuten i kammargravarna

De kommande spjutfynden är funna i gravar från Hjalmar Stolpes utgrävningar av Birka från slutet av 1800-talet. De gravar som valts ut att undersökas närmare på är kammargravar och består av varierande innehåll med dekorerade spjut som den gemensamma nämnaren. Eftersom uppsatsens frågeställningar i synnerhet handlar om dekorerade vapen var dekorerade spjutfynd i gravarna de som prioriterades över gravar med odekorerade spjut. Gravarna som använts är tagna från Holger Arbman's översättningar av Stolpes grävdagböcker tillsammans med Historiska museets samlingar.

De kammargravar som kommer att granskas nedan är: Bj 581, Bj 708, Bj 850, Bj 560A, Bj 644, Bj 832, Bj 536, Bj 942 och Bj 985.

4.2.1 Grav Bj 581

Grav Bj 581 är en kammargrav som var funnen i gravfältet norr om Borg och var övertäckt med stora stenar. I graven var en man funnen som troligen har blivit lagd i en sittande position vid begravningen, med två stycken hästar nedanför fötterna och en rad olika fynd i sin omgivning. Bland dessa fynd kan en variation av olika vapen hittas så som ett svärd, en kniv och knivslida, en svårt skadad yxa, två stycken sköldbucklor, 25 stycken pilspetsar och två stycken spjutspetsar. Den första av de två spjutspetsarna har nio stycken bronsnitar som genomborrar holken strax innan där själva spetsen börjar. Den är svårt skadad med en bit av spetsen avbruten och utan några synliga ornament på varken holken eller spetsen. Den låg placerad i högra hörnet av gravens nedre del en bit ifrån den dödes fötter. Gravens andra spjutspets hittades placerad stående i en bronskål i gravens nedre del strax vänster intill den dödes fötter. Även den var genomborrad av bronsnitar vid holken. Denna spjutspets hade däremot bara åtta stycken synliga bronsnitar men ursprungligen var det förmodligen fler eftersom nedre ände är avbruten. På denna spjutspets går det att urskilja ett dekorerat mönster. Dekorationsmönstret består av silver- och koppartrådar som växelvis och tvinnats runt holken vilket skapar ett ”grangrenmönster” (se figur 1). Förutom de redan nämnda hästarna som påträffades strax under vid individens fötter har tillhörande hästutrustningsfynd även gjorts i graven. Dessa fynd består bland annat av två stycken stigbyglar, tre broddar och två betsel. Andra fynd i graven består av en kam tillverkad av horn/ben, över 20 stycken spelpjäser även dem också tillverkade utav horn/ben. En fjärdedel av ett arabiskt silvermynt från ca 913–933 e.Kr., ett ringspänne av förgyllt brons med borrestils dekorationer och en rad andra fynd (Arbman 1943:188–190; Historiska museets samlingar. Åtkommen: 17/05–17).

Figur 1. Dekorerad spjutholk från grav Bj 581. Foto av: Christer Åhlin SHMM 2011-11-24.

4.2.2 Grav Bj 708

Grav Bj 708 är en kammargrav belägen i Hemlanden, Björköns största gravfält. I graven hittades ett flertal fynd, men bara några få enstaka vapen. Bland vapnen hittades några enstaka pilspetsar och en sköldbuckla av järn placerad i gravens övre del med en kniv och en spjutspets alldeles intill. På spjutspetsen syns tydliga dekorationer likt spjutet från grav Bj 581 med silver- och koppartrådar som växelvis tvinnats runt om spjutspetsens holk för att skapa ett ”grangrenmönster”. På holkens underdel syns även ett sicksackmönster eller enligt Arbmans beskrivning ett vargtandsmönster (se figur 2). Denna grav innehåller tillsammans med vapnen även fynd av hästutrustning, däremot inga spår av hästskelett i graven. Hästutrustningsfynden består av två sporrar, tre isbroddar varav en är obrukad och två stycken stigbyglar. Bland de andra fynden i graven har bland annat ett fragmentariskt ringspänne, ett hängbryne av bandskiffer, ett par remsöljor med mera hittats (Arbman 1943:242–286; Historiska museets samlingar. Åtkommen: 17/05–17).

Figur 2. Spjut med dekorerad holk från grav Bj 708. Foto av: Christer Åhlin SHMM 2008-02-27

4.2.3 Grav Bj 850

Grav Bj 850 är en stor kammargrav belägen i Hemlanden. Vapenfynden i graven består av en sköldbuckla och sköldhandtagsbeslag, delar av en kniv, ett svärd, ca 10 stycken pilspetsar och en spjutspets. Många av vapenfynden är sönderfallna där spjutspetsen är den bättre bevarade av dem alla. Spjutspetsen är stor med en lövformad spets och mothakar på två av holkens sidor. Själva dekorationen är inte lik den av de två föregående gravarna, utan är ett inristat spetsmönster längsmed holken fram till där spetsen börjar utan något distinkt motiv (se figur 3). Andra fynd består bland annat av en trattbägare av glas, både fragment och beslag från delar av ett skrin, och obränt ben från en häst (Arbman 1943:323–325; Historiska museets samlingar. Åtkommen: 17/05–17).

Figur 3. Dekorerad spjutholk från grav Bj 850. Foto av: Christer Åhlin SHMM 2011-10-20

4.2.4 Grav Bj 560A

Grav Bj 560A är en kammargrav norr om Borg. Förutom skelettet innehåller graven väldigt få fynd. De vapen som hittats i graven är en kniv och en spjutspets. Spjutspetsen är dekorerad med ett inristat spetsmönster längsmed holken (se figur 4) och påminner en aning spjutet från grav Bj 850. Förutom vapnen innehåller graven ett 70-tal fragment från ett ämbar, ett sorts kärl, och inget speciellt utöver det (Arbman 1943:180; Historiska museets samlingar. Åtkommen: 17/05–17).

Figur 4. Dekorerad spjutholk från grav Bj 560A. Foto av: Pavel Voronin SHMM 2016-05-16

4.2.5 Grav Bj 644

Grav Bj 644 är en väldigt fyndrik kammargrav norr om Borg. Vapenfynden i graven består av svärd, kniv, sköldbuckla, 25 stycken pilspetsar, en spjutspets och ett yxhuvud. Spjutspetsens holk är inkrusterad med koppar och har ett ringmönster runt om holkens övre del strax innan spetsen (se figur 5). Förutom vapnen är graven fylld med fynd med bland annat hängbryne, mössprydnad av silverplåt, kam, dräktprydnad av guldtråd, 27 stycken glaspärlor varav 13 är guldfolierade, ett flertal spelpjäser, tärningar, spännbuckla, betselbeslag av brons dekorerad i Borrestil, två stycken stigbyglar och mycket mer. Inga djurben finns i graven utan de ben som är närvarande är obrända och tillhör en människa (Arbman 1943:221–226; Historiska museets samlingar. Åtkommen: 17/05–17).

Figur 5. Dekorerad spjutholk från grav Bj 644. Foto av: Pavel Voronin SHMM 2016-05-16

4.2.6 Grav Bj 832

Grav Bj 832 är en kammargrav belägen i Hemlanden där ett flertal fynd hittats. Vapnen i graven består av kniv, fragment av en bunt pilar, ett sönderfallet svärd, två sköldbucklor och två stycken spjutspetsar. På den ena av de två spjutspetsarna syns ingen tydlig dekoration. På den andra spjutspetsen går det att urskilja ett inristat ringmönster runt om holken vid nitarna som genomborrar den (se figur 6). Övriga fynd i graven består bland annat av textilbroderi av en hjort i guldtråd, flertal textilfragment med silverbroderi, sax, ringnål av silver och förgylld brons, ett fragment av Samanidisk dirhem med mera. Även ett hästskelett med ett par fynd av hästutrustning finns i graven var av ett av dessa är en sorts huvudram, men inga broddar, betsel eller stigbyglar är befunnet i graven (Arbman 1943:303–304; Historiska museets samlingar. Åtkommen: 17/05–17).

Figur 6. Dekorerad spjutholk från grav Bj 832. Foto av: Pavel Voronin SHMM 2016-05-16.

4.2.7 Grav Bj 536

Grav Bj 536 är en kammargrav norr om Borg. Det enda vapnet i denna grav är ett spjut med samma typ av spetsmönster på holken som i grav Bj 560A (se figur 7). Förutom spjutspetsen låg bland annat två bleckfragment av silver, en fragmentarisk pärla av bärnsten och ett rundat fragment också det av bärnsten i graven (Arbman 1943:146–147; Historiska museets samlingar. Åtkommen: 17/05–17).

Figur 7. Spjut med dekorerad holk från grav Bj 536. Foto av: Christer Åhlin SHMM 2011-10-20

4.2.8 Grav Bj 942

Grav Bj 942 är en kammargrav belägen i Hemlanden. Vapenfynden i graven består av kniv, fragment av pilkoger och pilar, sköldbuckla och sköldhandtagsbeslag, sönderfallet svärd och en spjutspets. Spjutspetsen är sönderfallen men en dekoration av 4 stycken kulor av mässing på holken som bildar en pyramidform går att se tydligt (se figur 8). Andra fynd i graven består bland annat av remsölja, trattbägare av glas, två stigbyglar, betsel, selbågskrön och en del obestämbara järnfragment (Arbman 1943:364–366; Historiska museets samlingar. Åtkommen: 17/05–17).

Figur 8. Dekorerad spjutholk från grav Bj 942. Foto av: Pavel Voronin SHMM 2016-05-16

4.2.9 Grav Bj 985

Grav Bj 985 är en kammargrav i Hemlanden. Vapnen i graven består av kniv, sköldbuckla, och en spjutspets. Spjutspetsen har likande spetsmönster på holken som spjuten i Bj 536 och Bj 560A. Andra fynd i graven består bland annat av hängbryne, kam, ringspanne, nyckel och en amuletring med Torshammare (Arbman 1943:411–412; Historiska museets samlingar. Åtkommen: 17/05–17).

5 Analys, diskussion och slutsats

I föregående del presenterades de nio stycken utvalda kammargravarna. Förutom att alla gravar hade åtminstone en dekorerad spjutspets finns det inget enhetligt fynd som alla gravar har gemensamt. Här kommer en genomgång och analys av gravarnas material, hur spjuten möjligen kan kopplas till ett religiöst sammanhang både i sig själv och i dekorationsmönstren samt tankar kring individerna som blivit begravda i gravarna.

5.1 Analys

I den första graven som togs upp, Bj 581, kan de många fynden som påträffats tillsammans med den döde tyda det på att individen i graven troligen haft en högre status i livet. De två hästarna placerade intill den döde tyder på att denna individ förmodligen hade det bra ställt både socialt och ekonomiskt. De många vapen som blivit nedlagda i graven kan indikera på att denna individ har varit en krigare, möjligtvis från Garnisonen, eller åtminstone varit associerad på något vis med krigarkulturen i Birka. Vad som ytterligare skulle kunna koppla individen till Garnisonen är kammen som var funnen i graven. Bland de fynd användes som hjälpmedel för att estimeras summan av hur många krigare det kunde ha rört sig om i Garnisonen var det bland annat kamfodral som användes (se del 2.2). De två spjuten varav det ena går att urskilja ett dekorerat mönster på kan ha varit individens personliga spjut den skulle ha med sig in i dödsriket. Detta mönster som liknar ett ”grangrenmönster” antyder inte något direkt uppenbart om det handlat om att representera något religiöst eller om det kan ha trots ha haft någon magisk egenskap. Det andra odekorerade spjutet kan möjligtvis ha varit ett mer standardiserat och billigare ”masstillverkat” spjut som lades ner under begravningsceremonin för att visa för gudarna att den döde tillhörde Oden. De två hästarna kan indikera på att i alla fall en av dem potentiellt skulle ridas på till dödsriket eftersom att det även bara påträffades ett par stigbyglar i graven. Den andra hästen kan ha lagts ner för att symbolisera den dödes status eller möjligen symboliserat något annat syfte vid begravningen. Baserat på den rika graven kan denna individ, och möjligen krigare, haft en högre ställning och kanske även en ledarposition. De två hästarna skulle symboliskt också, förutom det redan nämnda, kunna ha symboliserat Odens åtta benade häst Sleipner vilket skulle kunna symbolisera att individen, likt Oden, var en mäktig människa med väldigt hög ställning i samhället.

Den andra graven som presenterades var Bj 708. Denna grav var något fyndfattigare än föregående grav, men den innehöll en fint dekorerad spjutspets med liknande ”grangrenmönster” som föregående grav innehöll. Denna spjutspets hade även ett sicksack eller ”vargtandsmönster” på holkens nedre del. Detta dekorationsmönster skulle kunna antyda lite olika saker. För det första hade Oden två stycken vargar, Gere och Freke, som beskrevs i del 3.1, vilket skulle kunna vara ett sätt för att symbolisera Oden i decorationen. Det andra är om decorationen var till för att faktiskt symbolisera vargar fungerar decorationen väldigt bra på ett offensivt vapen, eftersom att vargar är rovdjur. Samtidigt med det så slogs de vikingatida krigarna ofta som en grupp, eller hird, vilket även skulle kunna symbolisera vargarnas flockbeteende. Om detta mönster var till för att symbolisera vargtänder och troddes att det magiskt gick att uppnå något av deras styrka som djur eller lagspelare, eller ett sätt att representera Oden och hans två vargar är svårt att säga, men likheter finns. Graven innehåller även ett hängbryne vilket möjligen också kan indikera på att det har rört sig om en krigare eftersom det är ett verktyg för att skärpa eggarna vilket var händerigt för en krigare. Även om inga spår av hästskelett påträffades i graven kan den hästutrustning som

hittades istället berätta lite om individen eller vart denne skulle efter döden. Förutom att allt bara kan handla om att symbolisera status, kan vapnen och de hästrelaterade fynden möjligen symboliserat den dödes resa på hästrygg och till vilket dödsrike individen skulle komma till.

Nästa grav som presenterades, Bj 850, var relativt tom. Mycket av vapenfynden är sönderfallna och mycket av de övriga fynden är även de sönderfallet och fragmentariskt. Genom det flertal vapen i graven kan det möjligen röra sig om en krigare. Svärdet som var ett dyrt vapen att tillverka och inte något vardagligt alla människor bar på kan indikera på att denna krigare eller individ hade god ekonomi i livet. Spjutets roll i graven är svår att säga. Spjutet i sig har ingen speciell dekoration förutom ett inristat ”spetsmönster” på holken som inte direkt uppenbart antyder på någon religiös representation eller trots ha haft någon magisk egenskap. Spjutet kan ha varit en symbol att individen var given till Oden, kanske nedlagt tillsammans med ett återspelande av en hjältemyt under begravningen, eller helt enkelt för den döde att ta med sig till dödsriket. Om de obrända benen från en häst, som även befann sig i graven, har någon koppling med det religiösa är också svårt att säga. Inga fynd från hästutrustning påträffades i graven. Om benen från hästen är en statussymbol, har förekommit i något rituellt festande eller lades ner för att föra den döde vidare till något av de två förkristna dödsrikerna kan endast spekuleras.

Den fjärde graven, Bj 560A, innehöll väldigt få fynd. Trots den annars väldigt fyndfattiga graven är spjutspetsen dekorerad. Dekorationen är av ett liknande inristat ”spetsmönster” likt föregående grav och likt den antyder inte heller något speciellt uppenbart gällande religion eller magi. Individen i graven är förmodligen ingen krigare och om spjutet har någon religiös mening och deponerad i begravningssyfte, eller var ett personligt vapen är svårt att säga. Möjligtvis kan denna fattiga grav peka på det som togs upp i del 3.4, begravningsritualen där den döde fördes vidare till dödsriket genom att sticka spjut ner i graven och på så vis vigas åt Oden. Möjligen kan spjutet i den fyndfattiga graven spegla en imitation av de högre ställdas döds kult och begravningsceremonier bland den lägre ställda befolkningen vilket även det togs upp i 3.4.

Grav nummer fem, Bj 644, innehöll många fynd. Denna tämligen rika graven ger inslag av en individ som vid livet haft en hög social och ekonomisk status. Genom de många vapenfynd i graven kan det möjligen ha rört sig om en högrankad krigare, kanske kan spelpjäserna indikera på att det var en skicklig strateg i graven. Även hängbrynet som påträffades i graven kan peka på att det möjligen har rört sig om en krigare. Spjutspetsens holk är inkrusterad med koppar, har ringmönster runt om holkens övre del och säger inte heller detta något speciellt uppenbart om vad dekorationen kan antyda. Den dekorerade hästutrustningen i graven ger intryck att individen förmodligen har ägt åtminstone en häst i livet. Däremot eftersom inga spår av hästskelett är funnet i graven kan det möjligtvis handla om en religiös symbolism vid begravningsceremonin och att den dekorerade hästutrustningen enbart är för att uttrycka den dödes status eller resa på hästrygg till dödsriket.

Bj 832 med sina många textilfragment av silverbroderi och guldtrådsbroderi, de många vapnen och hästskelettet bildas en uppfattning om att det rört sig om en rik individ. De många vapenfynden i graven kan peka på att det rör sig om en krigare. Graven innehåller två stycken spjut varav den ena inte går att urskilja något speciellt dekorationsmönster på. Däremot går det att se ett inristat ringmönster på den andra spjutspetsen men det är svårt att antyda om det handlar om någon religiös eller magisk bemärkelse i mönstret. De två spjuten symboliserar möjligtvis ett personligt dekorerat spjut och ett mindre bemärkt spjut som potentiellt användes i begravningsceremonins syfte för att visa den dödes koppling med Oden. Hästen kan förutom sin anknutna status även symboliserat individens resa till dödsriket på hästrygg.

Nästa grav, Bj 536, är den sjunde presenterade graven. Den innehåller inte exceptionellt många fynd, men spjutspetsen är trots det dekorerad. Spjutspetsens dekoration är likt det tidigare påträffade ”spetsmönstret” och antyder likt de tidigare inget speciellt uppenbart. Vad spjutet och individen i graven har haft för anknytning med sin samtid är svår att sammanställa. Eftersom inga spår av vad som potentiellt kan ha haft religiös innebörd i kopplingen med färden till dödsriket, exempelvis häst och hästutrustning, och att inga andra vapen påträffas i graven, var individen förmodligen ingen krigare som skulle till Valhall. Kanske lades spjutet ner i syfte som den redan omtalade imitationen som trots ha ägt rum i de lägre ställdas döds kult. Den dekorerade

spjutspetsen är också av samma variant likt den från Bj 560A, vilket också är en relativt fyndfattig grav. Det är nog snarare ett sammanträffande och inte en indikation på ”en fattig persons dekoration”.

Grav nummer åtta som presenterades, Bj 942, innehåller inte en speciellt stor kvantitet av fynd, men ett par vapen och en del hästutrustning är närvarande. Trots att spjutspetsen i graven är relativt sönderfallen så har den en dekoration som inte är likt någon av de andra gravarnas spjutspetsar. Den har fyra stycken mässingskulor som bildar en pyramidform. Det sönderfallna spjutspetsens dekoration antyder inget uppenbart när det kommer till religion eller magiska egenskaper. Likt många av gravarna ovan med liknande vapen och hästrelaterade fynd kan det indikera på en krigare eller möjligtvis någon som associerats med krigarkulturen. Om individen ägde en häst i livet bör graven nästan innehålla mer fynd vilket kan symbolisera status och rikedom. Det kan därför spekuleras om att hästutrustningen är nedlagd under begravningsceremonins gång för att symbolisera den dödes färd till något av de två dödsrikena.

Den sista graven, Bj 985, är inte den rikaste i sitt slag baserat på de fynd som påträffats i den. Däremot kan fynden möjligen peka på att individen varit en krigare från Garnisonen med tanke på hängbrynet, kammen och nyckelfyndet. Individen hade kanske inte särskilt hög rang eftersom graven inte innehåller särskilt många vapen eller praktfulla fynd. Torshammarringen kan säga att individen dyrkade Tor, och möjligen även Oden, och kan ha varit djupt religiös gentemot den förkristna tron. Torshammarringar i gravar tros kan indikera på en markering och förstärkelse av sin egna tro samtidigt som den kan förtrycka en annan (Grön 2008:319). Att den lades ned i denna individs grav kanske kan säga något om personens ställning gentemot Kristendomens spridning. Vad som nämndes i del 2.1 är att smedjan som befanns i Garnisonen antogs ha tillverkat amuletter av Torshammare. Kanske har denna Torshammarring tillverkats i smedjan till personen i graven, vilket skulle kunna antyda att individen var en krigare från Garnisonen. Detta kan i så fall stärkas eftersom graven även innehåller ett hängbryne, kam och nyckel, vilket också har hittats i Garnisonen och kan kopplas med en krigare därifrån. Att varken hästskelett eller någon hästutrustning påträffats i denna grav kanske kan stärka Torshammarringen och individens dyrkan av Tor ännu mer. Möjligtvis dyrkade individen i graven Tor och ville på grund av det inte föras till Valhall efter döden. Detta borde i sådant fall varit känt hos individens kamrater i livet vilket ledde till att dödskulen inte heller lade ner något hästrelaterat fynd under begravningen.

5.2 Diskussion och slutsats

Huvudfrågeställningarna för uppsatsen var att försöka se om det går att urskilja tydliga religiösa representationer eller tron på magiska egenskaper på spjutens dekorationer funnet i ett par utvalda kammargravar. Med det var även vad spjutens kontext i gravarna kan berätta om individerna de var ägnade åt och om spjuten i gravarna visar något religiöst sammanhang likt de i Garnisonen som lämnats som offer åt Oden.

Efter att ha analyserat de dekorerade spjuten i de nio utvalda kammargravarna var det dessvärre bara ett direkt synligt motiv på något av spjutens dekorationer som skulle kunna indikera på en religiös representation av Oden. Anledningen till att det endast var ett spjut kan bero på grund av deras ålder, skador och rost de fått med tiden i marken vilket möjligen kan ha raderat dessa motiv. Detta spjutet är funnet i grav Bj 708, har ett grangrenmönster runt holken och även ett sicksack- eller vargtandsmönster vid holkens nedre del. Detta sicksack- eller vargtandsmönster behöver inte nödvändigtvis påpeka någon speciell uppenbar religiös eller gudomlig koppling. Om detta motiv däremot var menat som ett vargtandsmönster kan det däremot drags en parallell med Oden och hans två vargar Gere och Freke och ett sätt att symbolisera Oden på. Vargar som kan vara ett väldigt förödande rovdjur när de jagar tillsammans i sin flock, skulle även kunna tänkas symboliskt med den vikingatida krigaren och sina bröder i hirden, och därför inte heller ett allt för realistiskt motiv att ha på ett anfallsvapen.

Kanske kan vargtandsmönstret spegla en magisk egenskap där dekorationen skulle ge bäraren lite av vargens kraft som dödligt rovdjur och lagspelare i strid. Vad som togs upp i 2.3 så har potentiellt en tro på att dekorationer kan inneha magiska egenskaper varit i Birkakrigarnas tankar och möjligen även också ett sätt att representera Oden på. Den redogjorda Borrestilen kan antyda på att både en tro på en magisk skyddande effekt, apotropeism, och en representation av Oden som magiker och schaman i Borrestilens djurmotiv kan vara synligt i dekorationerna. Även de redogjorda Ulfberht-svärden, och svärd med latinska bokstäver som inte stavar något specifikt kan också trots ha varit magiskt laddade symboler. Två svärd är hittade på Adelsö, Birka, och innehåller detta i sina dekorationer. Detta visar att tron på magiska egenskaper bland Birkas krigare förmodligen existerade bland dem. Detta svarar på uppsatsens första frågeställning om det går att urskilja något religiöst motiv och magiska egenskaper på spjuten i kammargravarnas dekorationer, vilket dekorationen på ett av spjuten potentiellt pekar på att göra.

Fyra av de nio kammargravarna innehöll ett eller flera fynd av antingen kam, hängbryne, nyckel, hänglås eller Torshammarring, vilket ger dessa individer en anknytning till att ha varit krigare från Garnisonen eftersom samma typer av dessa fynd har påträffats under utgrävningar där. Förutom Torshammarringen, vilket i sig visar på att åtminstone den individen följde den förkristna tron, kan ett av spjuten från en av dessa fyra gravar indikera på en närvaro av antingen Oden eller möjligen trots ha haft någon magisk egenskap. Detta är spjutspetsen från Bj 708 med det så kallade "vargtandsmönstret" som redogjordes ovan. Sex stycken av de nio gravarna innehöll någon form av hästskelett eller hästutrustning. Detta sträcker sig från både rika gravar innehållande både hästskelett och utrustning till mindre rika gravar som endast innehöll någon enstaka bit av ben eller hästutrustning. Eftersom att någon form av hästrelaterat fynd befinner sig i både rika och mindre rika gravar är det svårt att säga om alla var krigare, eftersom det förekom minst ett vapen i varje grav också. Möjligen kan det mer handla om döds Kultens deponering av hästrelaterade fynd för att föra den döde över till något av de två förkristna dödsrikerna, men då symboliseras åtminstone en religiös närvaro i materialet. I tre av de nio gravarna förekommer inga hästrelaterade fynd alls utan endast vapen. Två stycken av dessa tre gravar är fyndfattiga. Om de spjut som görs synlig i de två gravarna kan säga att individerna, dyrkade Oden, bar spjut och var krigare eller om det rör sig om den lägre klassens döds Kult som imiterat krigarkulturens döds Kult i hopp om att föra den döde vidare är svårt att utsluta. Den tredje av dessa gravar är Bj 985 och innehåller flera föremål vilket skulle kunna knyta individen till en av Garnisonens krigare samt en tro på Tor. Här svaras den andra frågeställningen vad spjutens kontext med andra fynd kan berätta om individerna i gravarna. Ett par av de utvalda kammargravarna visar tydliga tecken där spjuten och andra fynd så som hängbryne, hänglås, nyckel, kam och Torshammarring kan kopplas till att ha varit Garnisonens krigare livet eftersom samma typer av fynd har hittats där också. Individerna i de övriga gravarna utan samma starka koppling till Garnisonen är svårt att utsluta om vilken del av samhället de tillhörde i livet. Varje grav kan potentiellt ha haft en döds Kult som på något vis kopplar ihop individerna med någon som dyrkade något av den förkristna tron, men mer än så går inte direkt att säga.

De kammargravar spjuten var funna i har bestått av varierande gravfynd som visats både ha tillhört rika individer av hög status och även några väldigt fyndfattiga gravar till individer som kan ha haft det lägre ställt både socialt och ekonomiskt. De flesta av dessa gravar innehåller flera vapen än bara spjut vilket skulle kunna indikera på deras association med krigarkulturen i livet. Eftersom att majoriteten av kammargravarna även innehöll antingen ben av häst eller hästrelaterade fynd bland godsens, vilket med vapnens hjälp skulle kunna indikera på den begravningsceremoni som kan ha skett för den döde. Om den vikingatida döds Kulten dramatiserade och återspelade mytsekvenser, som föreslagits tidigare i del 3.4, skulle de nedlagda vapnen kunna symbolisera ett återspelande av hjältesagor. Samtidigt med detta kan de med hjälp av häst- och hästrelaterade fynd symbolisera den dödes resa till dödsriket, där spjutet och de andra vapnen stod för att visa deras ställning som krigare och till vilket av de två dödsrikerna den döde skulle föras till. Då skulle de gravar med bland annat många vapen inklusive

ett spjut kunna peka på att det handlar om krigare som skulle till Valhall för att tjäna Oden efter döden. Med detta besvaras uppsatsens sista frågeställning, om spjuten i kammargravarna kan visa något religiöst sammanhang likt spjuten i Garnisonen och om de kan relateras till dyrkandet av Oden. Eftersom det inte visade sig ha något konkret svar, blir spjutens uppgift som potentiella hjälpmedel för den vikingatida döds-kulten det som får besvara frågan. Om den vikingatida döds-kulten utspelade mytsekvenser och hjältesagor där gravgödsen var inblandade i symboliken kan spjuten mycket väl ha varit den markör tillsammans med andra vapen som visade på att individen i graven var en krigare som skulle till Valhall.

Det mesta av det förenämnda är förvisso spekulationer om det faktiskt kan stämma. När det kommer till skriftliga och bildliga källor för att tolka materiell kultur går det inte alltid med all säkerhet att fastslå om det faktiskt varit så, särskilt när det kommer till religion och då speciellt den förkristna tron. Eftersom att den vikingatida befolkningen var exceptionellt bra på att inte lämna efter sig många skriftliga källor får paralleller göras med materialet, samtida utomstående källor och källor nerskrivna efter perioden. Det som bland annat användes av i uppsatsen är skrifter från Ibn Fadlan och Snorre Sturlasson, vilket både är en utomstående samtida källa och en källa från cirka ett sekel efter vikingatidens slut. Mycket av dessa källor som användes under uppsatsen kan koppla spjuten till frågeställningarnas svar, huruvida detta sedan med säkerhet kan fastställas kan bli problematiskt, såvida inte nya källor dyker upp som antingen ytterligare kan bevisa eller motbevisa detta.

6 Sammanfattning och Referenslista

6.1 Sammanfattning

Efter en genomgång av materialet från gravarna och den tidigare forskning uppsatsen är bygg på är det liten tvekan om att spjutens roll har haft en stark koppling till Oden och dyrkandet av honom. Direkta spår av detta går tydligt att se i de byggnadsoffer som ämnats åt Oden vilket har hittats i Garnisonen. Redan i konstruktionsfasen var området avsett för de som dedikerade sina liv åt Oden för en chans att få komma till Valhall efter sin tjänstgöring i livet på Jorden. Även i begravningssyften kan spjuten ha varit med som en stor delaktig roll under döds-kultens begravningssceremonier där deras syften kan ha varit tillsammans med andra vapen att användas i dramatiseringen av myter och som symbol för vilket dödsrike den döde var ämnad att hamna. Vad spjutens dekorationer som tagits upp i uppsatsen tyder på är svårt att säga eftersom endast ett spjuts dekoration kan antyda på antingen en magisk egenskap eller en religiös representation av Oden. Möjligen kan spjutet från Bj 708 med sitt ”vargtandsmönster”, om det bokstavligen tolkas som vargtänder, kopplas till Odens två vargar och därmed ett uttryck av honom. Dekorationen skulle även kunna ha symboliserat vargarna som rov- och flockdjur och kanske därför trots inneha magisk egenskap för att få något av denna kraft i strid. Det går att skåda både magi och potentiellt religiösa uttryck på Birkas vapen med dekorationer av Borrestil och de latinska bokstäver inristat på de två svärden, vilket krigarna i Birka kan ha trott på och har använt för att få hjälp i strid. Detta kan peka på att spjutens dekorationer potentiellt har haft denna egenskap också. Med spjuten och andra gravfynds kontexter kan ett par av de utvalda gravarnas individer även kopplas till att ha varit krigare från Garnisonen, eftersom att fynd från platsen också är synligt i de gravarna. Oavsett om människorna i kammargravarna varit krigare i livet eller inte, har den förkristna tron förmodligen varit relevant både under livets gång och in i döden när begravningen och döds-kulten skickade de avlidna vidare till dödsriket. Där kan spjutets roll ha varit det avgörande föremålet för att visa för gudarna under begravningssceremonin att individen var given åt Oden och skulle till Valhall, för att möjligen få en chans att slåss ännu gång, men nu som Einhärjar vid Odens sida när Ragnarök slår in.

6.2 Litteratur

Ambrosiani, B. 2013. Birka. I: Burenhult, G. (red.) *Arkeologi i Norden*, del 2. Stockholm: Natur och kultur.

Arbman, H. (red.) 1940. *Birka: Untersuchungen und Studien*. 1, Die Gräber: Tafeln. Stockholm: Vitterhets-, historie- och antikvitetsakad.

Arbman, H. (red.) 1943. *Birka: Untersuchungen und Studien*. 1, Die Gräber: Text. Stockholm: Vitterhets-, historie- och antikvitetsakad.

Bergström, L. 2013. *Hus och hantverk: Arkeologisk undersökning av de övre terrasserna i Birkas Garnison*. RAÄ 173, Björkö, Adelsö sn, Uppland, 2001–2004. Stockholm.

Björk, N. 2013. *Värdig ett vapen: en analys och tolkning av Birkas vapengravars gravgåvor och kontext*, Högskolan på Gotland, Institutionen för kultur, energi och miljö.

Bruce-Mitford, R. 1972. "The Sutton Hoo Helmet: A New Reconstruction", *The British Museum Quarterly* 36 (3/4), s. 120–130.

Cook, A.S. 1923, "Ibn Fadlān's Account of Scandinavian Merchants on the Volga in 922", *The Journal of English and Germanic Philology* 22 (1), s. 54–63.

Grön, C. 2008. Att lägga i grav och låsa med spjut: ett vikingatida gravfält i Broby. *Hem till Jarlabanke: jord, makt och evigt liv i östra Mälardalen under järnålder och medeltid*. s. 314–334.

Hedeager, L. 2011, *Iron Age myth and materiality: an archaeology of Scandinavia, AD 400–1000*, 1st edn, Routledge, New York; London.

Hedenstierna-Jonson, C. 2006a. *The Birka Warrior: the material culture of a martial society*. Stockholm.

Hedenstierna-Jonson, C. 2006b. Borre style metalwork in the material culture of the Birka warriors: An apotropaic symbol. *Fornvännen* 101, Stockholm, s. 312–322.

Hedenstierna-Jonson, C. 2015. To own and be owned: the warriors of Birkas garrison. I: Alison Klevnäs & Charlotte Hedenstierna-Jonson (eds). *Own and be owned: Archaeological approaches to the concept of possession*. Stockholm: Stockholm University, Department of Archaeology and Classical Studies. s 73–91.

Holmquist Olausson, L. 1990. "Älgmannen" från Birka. Presentation av en nyligen undersökt krigargrav med människooffer. *Fornvännen* 85, Stockholm, s. 175–182.

Kitzler Åhfeldt, L. 2000. Odensymbolik i Birkas garnison. *Fornvännen* 95, Stockholm, s. 13–21.

Thålin-Bergman, L., Kirpichnikov, A.N. & Jansson, I. 2001. A New Analysis of Viking-Age Swords From the Collection of the Statens Historiska Musser, Stockholm, Sweden, *Russian History* 28 (1–4), s. 221–244.

Krusten, E. 2001. *Spjutspetsar från Birka – analys av fynd från gravar och Garnisonen*. Arkeologiska forskningslaboratoriet. Stockholms universitet.

Nordberg, A. 2004. *Krigarna i Odins sal: Dödsföreställningar och krigarkult fornnordisk religion*. Stockholm.

Nordenstorm, L. 1994. Dödande vid begravningar: ett inslag av järnålderns gravritualer i

komparativ religionshistorisk belysning. *Fornvännen* 89:4, Stockholm, s. 265–278.

O'Donoghue, H. 2008. *From Asgard to Valhalla: the remarkable history of the Norse myths*, 1st edn, I. B. Tauris, New York; London.

Price, N. 2012. Mytich Acts. Material Narratives of the Dead in Viking Age Scandinavia. I: Raudvere, C. & Schjødt, J.P. (eds). *More than mythology: narratives, ritual practices and regional distribution in pre-Christian Scandinavian religions*. Nordic Academic Press, Lund. s. 13–46.

6.3 Internetkällor

UNESCO - <http://whc.unesco.org/en/list/555> (Åtkommen 2017-05-21).

Historiska museets samlingar - gravar:

Bj 581 - <http://kulturarvsdata.se/shm/context/html/786> (Åtkommen 2017-05-17).

Bj 708 - <http://kulturarvsdata.se/shm/context/html/903> (Åtkommen 2017-05-17).

Bj 850 - <http://kulturarvsdata.se/shm/context/html/1039> (Åtkommen 2017-05-17).

Bj 560A - <http://kulturarvsdata.se/shm/context/html/766> (Åtkommen 2017-05-17).

Bj 644 - <http://kulturarvsdata.se/shm/context/html/845> (Åtkommen 2017-05-17).

Bj 832 - <http://kulturarvsdata.se/shm/context/html/1020> (Åtkommen 2017-05-17).

Bj 536 - <http://kulturarvsdata.se/shm/context/html/743> (Åtkommen 2017-05-17).

Bj 942 - <http://kulturarvsdata.se/shm/context/html/1126> (Åtkommen 2017-05-17).

Bj 985 - <http://kulturarvsdata.se/shm/context/html/1170> (Åtkommen 2017-05-17).

6.4 Bildkällor

Figur 1. <http://mis.historiska.se/mis/sok/bild.asp?uid=342396> (Åtkommen 2017-05-17).

Figur 2. <http://mis.historiska.se/mis/sok/fid.asp?fid=467387> (Åtkommen 2017-05-17).

Figur 3. <http://mis.historiska.se/mis/sok/bild.asp?uid=341011> (Åtkommen 2017-05-17).

Figur 4. <http://mis.historiska.se/mis/sok/bild.asp?uid=417984> (Åtkommen 2017-05-17).

Figur 5. <http://mis.historiska.se/mis/sok/bild.asp?uid=418141> (Åtkommen 2017-05-17).

Figur 6. <http://mis.historiska.se/mis/sok/bild.asp?uid=417997> (Åtkommen 2017-05-17).

Figur 7. <http://mis.historiska.se/mis/sok/fid.asp?fid=372010> (Åtkommen 2017-05-17).

Figur 8. <http://mis.historiska.se/mis/sok/bild.asp?uid=418374> (Åtkommen 2017-05-17).